

Kirjallisuutta – Litteratur

Otteita 2000-luvun luokka-Suomesta

ANTTILA, ANU-HANNA, RALF KAURANEN, KATI LAUNIS & JUSSI OJAJÄRVI (2017; toim.). *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. 418 s. Vastapaino, Tampere.

Miltä näyttää tämän päivän luokka-Suomi? Nykyaikana on helppo aloittaa juttu kuin juttu syyttämällä pääministeri Juha Sipilän hallitusta yhteiskunnan kaikista ongelmista, esimerkiksi luokka- ja tuloerojen syventymisestä. Näin tekee myös arvioitava antologia. Sen esipuhe alkaa kuin punavihreän opposition räksytys eduskunnassa. Sipilän Suomi on normipurkajien unelma ja hallitus on ajanut maan sisäisen kehityksen raiteiltaan muun muassa vaatimalla palkkaerojen kasvattamista. Perimmiltään käynnissä on, kuten tekijät niittaavat, diskursiivinen, uusliberalismin siivittävä luokkakamppailu.

Teoksen analyysi luokkarakenteen muutoksesta pohjaa Koneen Säätiön vuosina 2012–2015 rahoittamaan monitieteiseen VoxClass-tutkimushankkeeseen, jonka tavoitteena oli ymmärtää ”luokan ääntä ja hiljaisuutta 2000–2010-luvun Suomessa”. Kirjoittajat ovat yhteiskuntatieteiden tutkijoita eri yliopistoista. Teoksen toimittajien taustat vaihtelevat, mutta yhteinen nimitäjä on se, että akateeminen kotipesä sijaitsee Helsingin ulkopuolella. Anu-Hanna Anttila on Metallityöväen Liiton tutkimuspäällikkö sekä sosiologian ja arjen historian dosentti Turun yliopistossa, Rolf Kauranen toimii tutkijana kirjallisuuden oppiaineessa Turun yliopistossa ja Kati Launis on dosenttina samalla laitoksella. Jussi Ojajärvi on kirjallisuuden yliopistonlehtori Oulun yliopistossa.

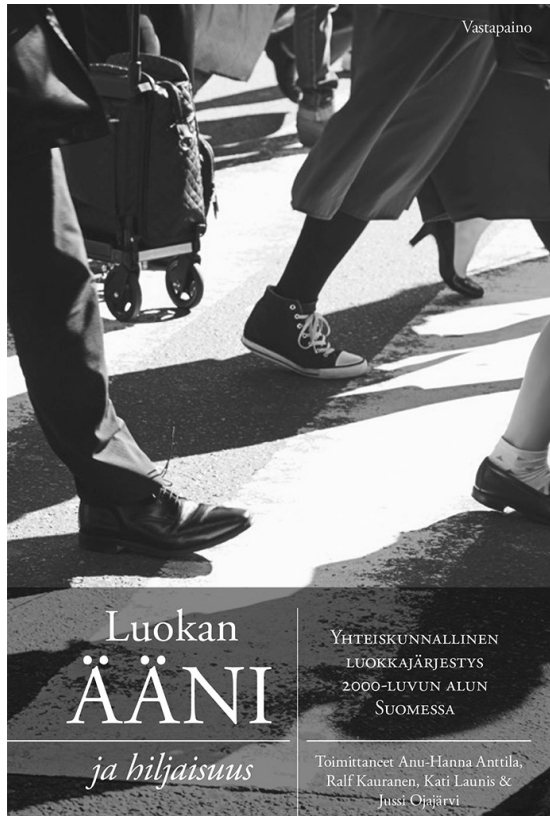
Muodollisesti kirja esittelee uusinta monitieteistä luokatutkimusta ja tuntuma kansainväliseen kirjallisuuteen

on vahva. Todellisuudessa teos on myös pamfletti, klasinen yhteiskunnallinen puheenvuoro luokkien merkityksestä aikana, jolloin luokkien uskottiin jo hävinneen. Vihollinen nostetaan esiin rivien välistä ja usein suoraan riveillekin. Se on uusliberalistinen politikka, joka on nopeastikin muokannut yhteiskunnan tasapainoa. Keskeinen huomio on, että uusliberalismi on ujutannut suomalaisen yhteiskuntaan hiljaista tietoa siitä, millainen on normaali ihminen. ”Yksilökohtaistaminen” on samalla peittänyt yhteiskunnallisia konflikteja. Vaikka ristiriidat ja ääri liikkeet ovat nousseet sävyttämään aikalaiskes-

kustelua, on varsinainen luokkakamppailu jäänyt poliittisen luokkaformaatin puutteessa piiloon.

On siis ”ääntä”, mutta myös uudenlaista hiljaisuutta. Toimituskunta toteaaakin, että luokka vaikuttaa ihmisiin paitsi havaittavasti ja äänekkäästi myös vaivihkaa. Teoksella halutaan avata kehityksen varjopuolta. Mukaan valitut tapaustutkimukset osoittavat, kuinka luokka ja luokkajärjestys hahmotuvat nykyään. Yhteiskuntaluokka on edelleen yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisen järjestämisen tavoista, vaikka ihmisiä luokitellaan myös esimerkiksi sukupuolen, uskonnon ja etnisyyden perusteella. Luokka tulee ymmärtää taloudellisena, kulttuurisena ja sosiaalisena prosessina pikemmin kuin kiveen hakattuna rakenteena.

Kirja nostaa esille sen, miten luokasta keskustellaan, ja millaiset valtarakenteet vaikuttavat keskusteluun. Ei ole sattumaa, että teoksessa korostuu erilaisten tekstien analyysi. Valinnat heijastavat tutkijoiden painopisteitä. Ojajärvi etsii luokkakamppailujen kuvauksia nykykirjallisuudesta ja Launis kumppaneineen pohtii eriarvoisuuden kokemista ”köyhyysskirjoituskilpailun” teksteissä. Anttila analysoi TE-kotityöpalvelun URA-tietokannan avoimia työpaikkail-

moituksia vuosilta 2009–2014, Kauranen puolestaan etsii entisen pääministeri Jyrki Kataisen puheista mainintoja häivytyetystä luokasta, hyvinvoinnista ja työstä. Muista kirjoittajista mainittakoon yhteiskuntatieteilijä Katariina Mäkinen, joka nostaa esiin maahanmuuttovastaisen internetaktivismin kansalaisuuskeskustelun osana.

On kiinnostavaa, että teoksen varsinainen teksti alkaa viittauksella Helsingin Sanomien luokkakoneeseen, jonka lehden toimitus laati yhdessä sosiologi Jani Erolan kanssa vuonna 2013. Luokittelun pohjana oli 40 000 internetvastausta ja lopputulokseksi saatiin kuusi suomalaisen yhteiskunnan luokkaa: eliitti, asiantuntijat, kipuaajat, leipätyöläiset, duunarit ja vähäosaiset. Taustalla oli vastaava konekokeilu Britanniassa, eli BBC:n ja paikallisten sosiologioiden toteuttama ”Great British Class Survey”. Niin saarivaltakunnassa kuin pohjoisessa verrokimaassakin päädyttiin samaan tulokseen. Luokkakone herätti vahvoja tunteita ja nosti esiin ristiriitoja ihmisten omien luokkakokemusten ja koneen tarjoaman luokkaseman välillä.

Arvioitava teos eroaa luokkakoneen tavasta katsoa ja lähestyä luokkaa. Tutkijat etsiytyvät syvemmälle pohtimaan yhteiskunnallisen ristiriidan tai konfliktin merkitystä luokkien välisissä suhteissa. He tarttuvat varsin pian tuttuihin käsitteisiin, kuten ”vähäosainen”, ”piika-keskustelu”, ”kapitalistinen rakenne”, ”alistettu” ja ”riisitosuhde”. Mitä pidemmälle tekstimassassa mennään, sitä selvemmäksi käy, että aihepiirin sosiologinen perinne velvoittaa. Kirjoittajien on vaikea vapautua yli sadan vuoden takaisista klassisten luokkateoreetikkojen, kuten Max Weberin ja Karl Marxin, perusmäärittelyistä.

Johdannossa toimituskunta on päätenyt käyttämään ”luokkajärjestyksen” käsitettä, joka viittaa luokkarakenteeseen ja erilaisiin luokan muotoilujen tuottamiseen. Luokkajärjestys ei ole irrallinen muista yhteiskunnallisista valtasuhteista ilmentävistä järjestämisen tavoista, kuten esimerkiksi sukupuolittamisesta tai rodullistamisesta. Näiden ”luokitteluiden” välisiä suhteita kiedotaan yhteen puhumalla intersektionaalisuudesta. Pian päästään rakenne- ja distinktiomalleihin, ja niiden kautta ”ääniin” – hegemoniaan ja hiljaisuuksiin – eli kirjan viestinnälliseen ytimeen.

Teoksen alkupuolella käsitteet johtavat yhteiskuntatutkimuksen helmasyntiin, ylenpalttiseen teoretisointiin. Rakenne- ja järjestyspuhe etäännyttävät varsinaisesta aiheesta ja tutut ilmiöt katoavat vaikeiden käsitteiden taakse (hoivatöistä tulee ”kotityöpalveluprosesseja” luokkajärjestyksestä ”luokkarakennusmallinnoksia” jne.). Teosta esittelevä sitaatti (s. 26) kiteyttää kirjoitustavan ongelmat:

Kirjassa luokkajärjestyksestä tarkastellaan rakenteisuutena, järjestämisenä ja eri järjestysten yhteen kietoutumisena. Luokkajärjestys on historiallista ja rationaalista käytäntöä, se tapahtuu kytköksissä talouden ja yhteiskunnan rakenteisiin, se eletään kulttuurisena ja ruumiillisena. Lähestymistapamme juuret ovat niin marxilaisessa ja bourdieulais-

nessa luokkateoriassa kuin uudessa kulttuurisemmassa ja feministisessä luokkatutkimuksessa.

Kirjoittajien taustat käyvät ilmi myös itse asiaan pu-reutuissa luvuissa, esimerkiksi heidän taustoittaessaan suomalaisen luokkajärjestyksen suurta kaarta. Ulkoisesti neutraalilta tuntuva analyysi pohjaa asenteelliseen kuvaukseen, jonka keskiössä on 2000-luvulle paikallistettu siirtymä hyvinvointivaltion ”hyvästä” projektista uusliberalistiseen ”huonoon”. Vetoapua kirjoittajat hakevat esimerkiksi Pertti Alasuutarilta, Raija Julkusealta, Juha Siltalalta, Harri Meliniltä, Heikki Patomäeltä ja muilta työelämän, yhteiskunnan muutoksen ja uusliberaalin käänteen tieteenekijöiltä. Kirjassa pohdintaan myös tiedostavuuden kasvua ja esitellään mielipidemittauksia, sekä essee- ja tietokirjallisuutta, jonka ytimessä on ollut ”luokkaretki” tai luokkakokemus.

Uusien löydösten puutteesta huolimatta kirja osoittaa, että luokkaan edelleen samastutaan, vaikka termiä koetaan lakaista julkisessa puheessa maton alle. Emma Lambergin ja Kaurasen analyysi esimerkiksi osoittaa, että Kataisen vuosina 2011–2013 pitämässä puheissa ei mainittu luokkaa kertaakaan. Pääosassa olivat hyvinvointi ja työ. Työn käsite jakoi näissä puheissa ihmiset työtä tekeviin (osallistujiin) ja työtä tekemättömiin (ei osallistuviin). Kuten tutkijat osoittavat, jakolinja auttoi häivyttämään yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden näkyvistä. Työ oli autuaaksi tekevä voima, joka oli riisuttu konflikteista. Kun kaikki työ oli Kataisen puheissa arvokasta, tuli yhteiskunnallisista ongelmista ikään kuin yksilöiden ongelmia.

2000-luvulla ylempään luokkaan nouseminen on muuttunut huomattavasti vaikeammaksi kuin ennen 1990-luvun lamaa. ”Minä ja luokkani” -asteleman vaikeudesta kirjoittaa sosiologi Harley Bergroth. Hän analysoi omaelämäkerrallisia kirjoituksia, jotka julkaistiin ”Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä” -kirjoituskilpailussa. Siinä ihmiset kertoivat selviytymisestään arjessa. Bergrothin mukaan kehon kautta tapahtuvat luokittelut, tai ”luokan ääni ja hiljaisuus”, ovat monille totta. Ulkonäkö on keskeinen luokituksen peruste ja ilmentäjä – kehojen tiukan luokkakoodin sijasta nykyään korostuvat valinnan mahdollisuudet kehojen suhteen ja monet kokevat ikään kuin velvollisuudekseen työstää kehoaan. Köyhyyskirjoitukset pakottavat tutkijat pohtimaan, onko köyhyys luokkakysymys vielä silloin, kun ihmisellä ei ole enää mitään. Tutkijoiden mukaan ihmiset alkavat ”kirjoittaa itseään ulos” luokkarakenteista, kun katsoivat, etteivät he enää kuulu mihinkään luokkaan.

Tuoreempaa näkökulmaa kokonaisuuteen tuo Mäkinen artikkeli, jossa pohditaan Hommaforum-nimisen internetalustan keskusteluita maahanmuuttovastaisena aktivismina. Esiin nousee kansallismielinen ”ideaal kansalaisen” kuva sekä uhka, jonka maahanmuuttajat tuottavat – myös luokkasuhteiden näkökulmasta. Esimerkiksi romanisiirtolaiset leimataan ”Homman” keskusteluissa

pohjasakaksi ja alaluokaksi, ja samalla tehdään erotte-
lua suhteessa kunnolliseen suomalaiseen ”työtätekevään
väestöön”. Hyvä maahanmuuttaja on puolestaan kelpo
työntekijä, joka sopeutuu ”kapitalistiseen voitontavoit-
teluun”. Luokitteluun liitetään nationalismia, rasismia ja
maahanmuuttovastaista aktivismia sekä luokkasuhteita,
kunniallista kansalaisuutta ja ylijäämäihmistä. Artikke-
lin pohjateesit ovat kiinnostavia, mutta kudelma, johon
näkemykset liitetään, on liian raskas kokonaisuuden hah-
mottamiseen.

Lievästä kritiikistäni huolimatta Luokan ääni ja hil-
jaisuus ansaitsee paikkansa suomalaisen luokkakirjalli-
suuden joukossa. Aihepiirin teorioista kiinnostuneille se
tarjoaa jyvän lukupaketin. Kirjan kukkein tulevaisuus
lieneekin hakuteoksena ja oppikirjana. Teos johdattelee
pohtimaan myös mahdollisia jatkotutkimuksia, joissa
luokka-analyysiä viritellään muullekin kuin usköyhien,

maahanmuuttajien, syrjäytyneiden tai alaluokan tasolle.
Edelleen tiedetään liian vähän suomalaisesta vanhasta ja
uudesta yläluokasta, yrittäjästä, raharikkaista tai yle-
mästä keskiluokasta. Ei juurikaan tunneta niitä meka-
nismeja, joilla ”tavallinen” kotimainen keskiluokka on
muodostunut ja vaurastunut tai tavoista, joilla luokkaret-
keä on tehty alapäin. Luokkatarinat eivät pidä sisällään
vain kurjuutta, kamppailua ja kärsimystä. Luokkaretken
käsite sisältää myös mahdollisuuden käsitellä menestyk-
siä, iloa ja sosiaalisia onnistumisia. Synteesille voisi olla
kysyntää.

Laura Kolbe

*Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osasto,
Helsingin yliopisto*

Luonnonhoitajuutta lapio kädessä

LEOPOLD, ALDO (2017). *Sand Countyn almanakka
ja luonnoksia sieltä täältä* (Suom. Tapani Kilpeläin-
nen). 212 s. niin & näin, Tampere.

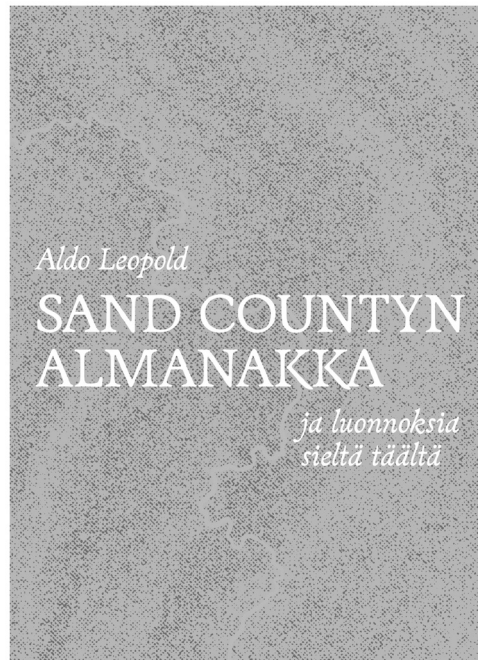
Niin & näin on julkaissut ympäristöajattelun klassi-
kon liki 70 vuotta alkuperäisteoksen ilmestymisen
jälkeen. Kirjan kirjoittaja, ekologi, ympäristöajattelija ja
metsänhoitaja Aldo Leopold (1887–1948) tunnetaan erityi-
sesti maaetiikan käsitteestä. Sand Countyn almanakassa
hän kritisoi abrahamilaista käsitystä maasta hyödykke-
nä ja ihmisen omaisuutena, ja painottaa luonnon tarkkailuun
ja vuorovaikutussuhteiden ymmärtämiseen perustuvan
yhteiselon tarpeellisuutta.

Alkujaan vuonna 1949 postuumisti julkaistu teos koos-
tuu kolmesta osiosta. Ensimmäisessä Leopold merkitsee
muistiin havaintojaan ja mietteitään wisconsinilaisen hiekka-
farmin vuodenkierrosta. Sauk Countyn piirikunnassa sijain-
nut ”hökkelö” oli yliopistolla työskennelleelle Leopoldille
tärkeä tukikohta, jonne hän pakeni viikonloppuisin perheineen liikaa moderniuutta.
Hökkelön lähiympäristöä kahdeksan vuoden ajan doku-
mentoitu teos ei julkaisujankohdantaan herättänyt suur-

ta huomiota, mutta on sittemmin nostettu Rachel Carsonin
Äänettömän kevään (1963) rinnalle 1900-luvun vai-
kutusvaltaisimman ympäristökirjallisuuden joukkoon.
Samalla Leopoldin hökkelö on listattu historiallisesti
merkittäväksi kohteeksi Yhdysvalloissa.

Leopold tarkastelee luontoa taitavasti. Erinomainen
esimerkki hänen tavastaan katsoa ympärilleen on pieni
essee ”Taivastanssi”, jossa hän kuvaa amerikanlehto-
kurppien huhtikuista soidinta:

Ensin minua ihmetytti, miksi lehtokurppakoiras vaatii niin ehdottomasti paljaan tanssilat-
tian, mutta nyt tiedän, että syy-
nä ovat jalat. Lehtokurpan jalat
ovat lyhyet, eikä hän voi tepas-
tella edustavasti tiheässä ruohi-
kossa tai rikkaruohoissa, eikä
hänen ladynsa myöskään näki-
si tanssia silloin. Minulla on
enemmän lehtokurppia kuin
useimmilla maanviljelijöillä,
koska minulla on enemmän
sammaleista hiekkaa, liian köy-
hää ravitsemaan ruohoa. (s. 40)

Leopold ei esiinny kirjas-
sa tietäjänä vaan uteliaana
luonnossa kulkijana, valmiina
oppimaan. Hän toteaa, että vaikka luonnossa kulkisi
kuinka ahkerasti, ei luonnon tapahtumista voi koskaan
oppia kaikkia tosiasioita. Kuitenkin Leopold arvostaa

luonnossa kulkemista viisauden lähteenä pikeminkin kuin arvonimiä ja tutkintoja. Kirjoittaja viittaa muistiinpanoissaan niin lintuihin kuin haapoihinkin persoonapronominilla ”hän”, korostaen näiden toimijuutta ja vertaisuutta luonnon yhteisössä. Läpi kirjan hän kritisoi luonnon taloudellista arvottamista ja määrittelee rikkautta toisin: köyhä maa voi päästää osalliseksi lehtokurppien taivastanssista.

Kirjan toisessa osiossa on ”luonnoksia sieltä täältä”, Leopoldin elämän varrelta eri puolilta Pohjois-Amerikkaa. Esipuheessaan Leopold mainitsee ”luonnosten” tarjoavan kohtalaisen otoksen asioista, joiden yhteinen nimittäjä on luonnonsuojelu. Leopold on kirjoittajana ja luonnon tarkkailijana paitsi esteetikko ja luonnontutkija myös filosofi ja eetikko, ja hänen rekisterinsä ulottuu maalailevasta sanataiteesta hyväntahtoisen sarkastiseen jumalanpilkkään ja poliittisen agendan sivaltamiseen. Osa esseistä on myös hyvin omakohtaisia, kuten itsenäisen klassikkostatatuksen saanut pieni kirjoitus ”Ajattellen kuin vuori”. Siinä Leopold kuvaa osallistumistaan suden tappamiseen pohtien samalla, miten kohtaaminen muutti hänen ajatuksiaan suden paikasta luonnossa:

Vain vuori on elänyt riittävän kauan pystyäkseen kuuntelemaan suden ulvontaa objektiivisesti. [...] Jopa lainkaan näkymättä tai kuulumatta susi on julkilausumattomasti mukana sadassa pikku tapahtumassa: hevoslauhasta kuuluvassa hirmahduksessa keskiyöllä, vierivien kivien rominassa, pakenevan peuran loikassa, tavassa jolla varjot makavat kuusien alla. [...] Tuohon aikaan meille oli ennenkuulumatonta, että tilaisuus tappaa susi jätettäisiin käyttämättä. Saman tien ryhdyimmekin täyttämään laumaa lyijyllä, mutta pikemminkin kiihkoissamme kuin tarkasti. [...] Ehdimme vanhan suden luo ajoissa nähdäksemme hurjan vihreän tulen sammuvan hänen silmistään. Tajusin silloin, ja olen tiennyt siitä lähtien, että noissa silmissä oli jotakin minulle uutta – jotakin, minkä vain hän ja vuori tiesivät. (122–123)

Leopoldin näkökulmaa voitaisiin kutsua tämän päivän termein posthumanistiseksi ajatteluksi, ja hänen tapaansa tarkkailla luontoa affektiiviseksi. Leopold liikkuu luonnossa kaikki aistit avoinna, ja myös hänen esseissään ovat läsnä niin luonnon äänet, värit ja tuoksut kuin kesäisen tuulenvireen tunne ihollakin. Tärkeänä kanssakulkijana Leopoldin retkillä on koira, jonka tunnetiloja hän tarkkailee herkästi. Kirjan kolmannessa osiossa Leopold vetää yhteen ajatteluaan ja esittää maatiikkansa arvelen, että ainoastaan hyvin myötämielinen lukija suostuisi painimaan hänen esittämiensä filosofisten kysymysten kanssa. Kun ihminen suhtautuu pakkomielleisesti talouden kasvun ylläpitoon ja hänellä on kova kiire haalia itselleen lisää kylpyammeita, Leopoldin mukaan ”tässä vaiheessa mikään ei voisi olla hyödyllisempää kuin ripaus terveellistä halveksuntaa ylenpalttisia aineellisia siunauksia kohtaan” (s. 13).

Suomalaiselle lukijalle amerikkalaiset paikannimet ja lajit saattavat tuntua vierailta. 2000-luvun feministilukijaa hieman häiritsee tuon aikaisen ympäristöajattelun

sukupuolittuneisuus: isät ja pojat ovat niitä, jotka liikkuvat yhdessä luonnossa, kun naisväki jää kotiin. Leopold on tässä tietysti aikansa vanki, vaikka retkeilee ainakin kerran myös tyttärensä kanssa. Nykyluonnonsuojelijaa saattaa hätkähdyttää myös metsästyksen keskeisyys Leopoldin luonnonsuojeluaajattelussa – luonnossa kuljetaan usein kivääri olalla. Leopold painottaa metsästyksessään saalislajien elintapojen tuntemusta, luonnossa kulkemista, vain tarpeeseen metsästämistä ja yhden luodin etiiikkaa, joka sallii ampua vain lennossa olevia lintuja. Hän kritisoi kirjoituspöytäluonnonsuojelua, josta puuttuu välitön ymmärrys luonnon vuorovaikutussuhteista.

Tapani Kilpeläisen suomenos on sujuvaa ja kaunistuettavaa, mutta muutamit sanavalinnat jäivät askarruttamaan. Esipuheessa Leopold soimaa ”firmaa” (alkup. company), joka ei ole ajan tasalla. Viittaako Leopold tällä yhteiskuntaan tai julkishallintoon yleensä, vai viralliseen luonnonsuojelutoimeen? Marskimaa on kirjassa Leopoldille tärkeä luonnon tarkkailun ympäristö ja edelleen validi luonnontieteellinen termi, mutta nimitys kuulostaa vanhahtavalta ja esimerkiksi kosteikko saattaisi avautua tämän päivän lukijalle paremmin. Samaan tapaan nimitys ”falangi” on puurivistölle vanhahtava ja vieras, mutta toisaalta säilyttää alkuperäisen sotilaallisen viittauksen.

Kiireettömään luonnon tarkkailuun nojaten Leopoldin maatiikka hahmottelee demokraattista ja radikaaliakin luonnonhoitajuutta, jossa on paljon samankaltaista kuin tämän päivän kokeilevissa ja adaptiivisissa luonnonsuojelun muodoissa. Luonnon tuhon tuoman surun rinnalla kulkee toivoa tuova ilkeäkirainen leikkilisyys:

Luomistyö on tavallisesti varattu jumalille ja runoilijoille, mutta vähäisempi väki voi kiertää tällaiset rajoitukset jos vain tietää miten. Esimerkiksi männyn istuttamiseksi ei tarvitse olla sen enempää jumala kuin runoilijakaan: tarvitsee vain lapin. Tämän sääntöjen eriskummallisen porsaanreiän ansiosta jyväjemmari kuin jyväjemmari voi sanoa: tulkoon puu – ja puu tulee. (81)

Kirjoittamisajankohtana Leopoldin ajattelussa painotui ajatus alkuperäisen luonnon suojelusta. Nykyisin tiedetään, että antroposeenin aikakaudella tämä ei riittä turvaamaan luonnon monimuotoisuutta. Leopoldin maatiikassa ihminen on kuitenkin myös luonnon hoitaja, mikä tekee mahdolliseksi aktiivisen luonnon vaalimisen, kunnostamisen ja uusien elinympäristöjen luomisen. Tästä näkökulmasta kirja kestää hyvin aikaa.

KIRJALLISUUS

Carson, R. (1963). *Äänetön kevät* (suom. P. Jotuni). 256 s. Tammi, Helsinki.

MINNA SANTAOJA
Turku Institute of Advanced Studies (TIAS) &
Tulevaisuuden tutkimuskeskus,
Turun yliopisto

Massamatkailu pienessä maailmassa

HARRISON, DAVID & RICHARD SHARPLEY (2017; toim.). *Mass tourism in a small world*. 262 s. CABI Publishing, Wallingford.

Massaturismi on ollut pitkään matkailututkimuksessa itsestään selvänä pidetty käsite ja ilmiö, mutta varsinainen keskustelu massasta matkailussa on ollut hyvin vähäistä. Niinpä minulla oli hyvin paljon odotuksia kuullessani matkailututkijoiden David Harrisonin ja Richard Sharpleyn toimittaman teoksen ilmestymisestä. Ensi reaktioni oli, että vihdoinkin tutkijat ovat laajemmin harranneet tarkastelemaan massaturismia koko maailmaa muokkaavana modernina ilmiönä. Odotukseni kirjaa kohtaan täytyivät osin, mutta työsarkaa ilmiön ymmärtämiseen riittää tulevaisuudessaakin.

Teoksen otsikko on varsin vetävä. Se kuvastaa hyvin massaturismi-ilmiön suuruutta ja planeettamme rajallisuutta, mutta toimittajat eivät selitä mitä itse asiassa tarkoittavat pienellä maailmalla – planeetan kantokykyä, verkostoteoreettista näkemystä maapallon kytkösten kattavuudesta vai kenties jotain muuta. Johdannossa kyllä sivutaan sekä verkostoja että kantokykyä. Alustuksessa otetaan kantaa myös massamatkailuun matkailun perustana, johon muut matkailun muodot kytkeytyvät. Massamatkailun yleistä historiaa ja tutkimusnäkökulmia esitellään hyvin. Lisäksi johdanto määrittelee melko joustavasti massamatkailun joukoksi erilaisia, osin vaihtoehtoisia ominaisuuksia. Vaikka pidän esitystavan jätännästä väljyydestä massamatkailun määrittämisessä, olisin toivonut alleviivatumpaa keskustelua siitä mitä kaikkea massalla voidaan tarkoittaa matkailussa.

Teoksessa on toimittajien kirjoittaman johdannon ja loppusanojen lisäksi useiden matkailututkijoiden laatimia artikkeleita, jotka on jaettu kolmeen pääosioon: teoreettisiin näkökulmiin, historiallisiin matkailukehityksen tutkimuksiin ja tapaustutkimuksiin nykyajan massaturismista. Rakennan arvosteluni näiden kolmen pääosion mukaisesti keskittyen muutamiin esimerkkilukuihin.

Itselleni massaturismia teoreettisesti käsittelevä osio on kirjan tärkein anti. Matkailututkija Julio Aramberri

peräänkuuluttaa, että itse turismi-sana oikeastaan sisältää massan, suuren joukon ihmisiä liikkeellä. Tällainen turismi perustuu kehittyneille liikenneteknologioille ja palkallisille lomille. Itse lisäisin, että massaa ei voi ymmärtää pelkästään suurena joukkona ihmisiä, vaan käsitteeseen liittyy monia ulottuvuuksia. Matkailututkija Jim Butcher maalaa ansiokkaasti historiallisen jatkumon massaturismin ja moraalikeskustelun suhteesta. Hän käsittelee erilaisia tapoja, joilla massa on määritelty erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa eri aikoina. Usein massat ovat hahmottuneet vähempiarvoisiksi ja moraalisesti epäilyttäviksi ihmisjoukoiksi. Butcher korostaa massan ideologisten ja historiallisten painolastien

tuntemisen tärkeyttä massamatkailua tutkittaessa. Maantieteilijänä jäin kuitenkin kaipaamaan tilan ja massan suhteen käsitteilyä sekä yhteiskuntatieteitä laajempaa variaatiota massan erilaisista ”olomuodoista” matkailussa.

Heti seuraavassa, matkailututkija Raoul Bianchin kirjoittamassa artikkelissa käsitellään poliittista taloustiedettä tärkeänä massaturismin tarkastelunäkökulmana. Bianchin mukaan analyysin keskiöön tulisi ottaa keskittymistä tukeva dynaaminen vuorovaikutus kohteiden ja kohdetalouksien välillä, sekä erityiset luokka- ja valta-asetelmat, jotka määrittävät ylijäämän jakautumista. Kirjoitus osoittaa, miten moninaista ja kontekstuaalisesti rikasta kehitystä matkailututki-

muksessa on tapahtunut ja millaisia yksinkertaistuksia tutkimuksessa on toisaalta luotu.

Maantieteilijä David B. Weaver tarkastelee jo aiemmissa julkaisuissaan esittelemäänsä ”valaistuneen massaturismin” ideaa (*enlightened mass tourism*). Hänen mukaansa vaihtoehtoinen matkailu ei ole todellinen vaihtoehto massamatkailulle, sillä se ei ole yksiselitteisesti kestävä: siitä ei ole korvaamaan koko matkailua eikä se pysty toimimaan ilman matkailua hyödyntäviä liikenneverkostoja. Täten itse massamatkailua tulisi kehittää tulevaisuudessa. Maantieteilijä Andrew Holden on pessimistisempi tulevaisuuden suhteen. Hänen mielestään matkailusta on vaikea tehdä kestävämpää samalla kun

Mass Tourism in a Small World

Edited by David Harrison and Richard Sharpley

lentoliikenne sekä matkailu kohdetoimintoinen lisääntyvät ja laajenevat. Holden korostaa että myös niin sanotut yksilölliset matkailijat ovat osa ja voivat muodostaa suurempia joukkoja.

On sääli, että massamatkailun historiallisiin kehityspolkuihin (Brittien rantakohteista Yhdysvaltain kansallispuistoihin ja lomaleireihin) keskittyvät artikkelit hukkaavat yhteyden niihin massan käsitteellistämisen avauksiin, joita teoriaosio luo. Matkailututkija John Heeley osoittaa, kuinka historian tutkimuksella voidaan valottaa menneitä moninaisia kehityspolkuja ja kuinka matkailututkijat ovat kokeneet massamatkailun epämukavaksi aiheeksi, jota on usein tarkasteltu sen negatiivisten vaikutusten kautta. Taloustieteilijä David Timothy Duvalin kirjoitus matkailun ja liikennejärjestelmien keskinäisriippuvuudesta yhdistää massaturismin ja massamobileettien tutkimusta sekä ottaa tarkasteluun uusia liike-toimintamalleja, jotka haastavat aiempia. Artikkelit ovat parhaimmillaan haastaessaan ajatuksen yksinkertaisesta kehityksestä ja pohtiessaan (valitettavan lyhyesti) jotakin paradoksia, haastetta tai tietoaukkoa massoja käsittelevässä matkailututkimuksessa.

Tapausesimerkkejä sisältävä osio on hyvin perinteinen, joskin toki monipuolinen massamatkailua koskevien esimerkkien kokoelma, joka liikkuu Kiinasta Thaimaahan, Mallorcaltalta Maltalle, Bulgariasta Tunisiaan ja lopulta Karibialle. Kirjan aloituksen huomioon ottaen aineksia olisi ollut merkittävämpiinkin tieteidenvälistä keskustelua edistäviin avauksiin. Massa-käsite tulkitaan tässä osiossa monesti erilaisesta lähtökohdasta kuin alussa: massa ei olekaan nyt kaikkea matkailua, vaan tietynlaista matkailua kuvaava – ja hyvin tieteenalaukollinen – termi. Olisi ollut hedelmällistä, jos tapausten kohdalla olisi käyty laajempaa keskustelua siitä, miten moninaista massaturismi voi paikallisesti olla sen sijaan että se olisi irrotettu erilleen muusta matkailukehityksestä.

Haluan kuitenkin nostaa esille muutaman erityisen kiinnostavan tapaustutkimuksen. Matkailututkija Chris Ryanin katsauksenomainen tarkastelu Kiinan ja kiinalaisten matkailusta herättää pohtimaan matkailijamäärien kasvua, matkailun yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kytköksiä (mm. lahjan antamisen kulttuuria) sekä massan suhteellisuutta, erityisesti ruuhka- ja jonokontesteissa. Olisin mielelläni lukenut enemmänkin kiinalaisnäkökulmasta, esimerkiksi massan kokemisesta ja siitä, miten se vaikuttaa vuorovaikutukseen ja käyttäytymiseen matkailussa. Sosiologi Erik Cohenin kiinalaisia ja venäläisiä Thaimaan-matkailijoita käsittelevässä artikkelissa päästään edellisen tapaan lähelle kulttuurien kohtaamisia massassa, mutta luvun lyhyt mitta ja varsin epämääräiseksi jäävä Thaimaata käsittelevä englanninkielinen media-aineisto jättävät paljon avoimeksi. Cohen myös käsittelee kansalaisuuksia harmillisesti yhtenäisinä massoina. Pidän myös matkailututkija Heather Jeffrey ja Maantieteilijä Sue Bleasdaalen Tunisiaa koskevaa artikkelia mielenkiintoisena. Siinä pohditaan muun muassa yh-

teiskunnallisen kehityksen ja liikehännän (vuoden 2011 vallankumous), terrorismin (vuoden 2015 iskut Bardomuseoon ja turistikohteeseen Soussessa) ja matkailun välisiä kompleksisia suhteita.

Eräs huolestuttava piirre tässä(kin) massamatkailua käsittelevässä kirjassa on se, että matkailijat, paikalliset tai muut toimijat eivät saa ääntään moninaisesti esille, vaan matkailua käsitellään pitkälti matkailukehityksen ja -kehittämisen, tuotannon tai tilastojen valossa, ikään kuin etäisyyden päästä. Vaikka paljoudesta puhutaan runsaasti, tutkijoiden täytyisi perehtyä massan moninaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin ihan yksilötasollekin. Onneksi näitäkin teemoja on käsitelty vuosien saatossa (esim. Wright 2002; Obrador 2012).

Kirjan perspektiiviä supistaa myös artikkelien taipumus keskittyä tiettyihin matkakohteisiin sen sijaan että kirjoittajat tarttuisivat eri taustoista tulevien ihmisryhmien näkemyksiin ja kokemuksiin näistä paikoista tai että tutkijat pohtisivat paikallistason tapahtumia osana laajempaa kokonaisuutta (ilmastonmuutosta, globaalia vastuuta ja oikeudenmukaisuutta). Kuitenkin matkailu kytkeytyy suuriin taloudellisiin, kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin kysymyksiin, jotka tulisi ottaa analyysissä huomioon. Tarkastelua olisi voinut syventää myös käsittelemällä massan spatiaalisuutta ja erilaisia teoretisointeja, *big dataa* ja massojen viisautta, sosiaalista mediaa ja niin sanottua jakamistaloutta matkailu(massan)tuotannossa (esim. Airbnb). Lisäksi olennaisia teemoja olisivat olleet paikallisuuden korostaminen matkailussa ja sen tuomat haasteet, kaupunki-kohteet ja ”liikaturismi” (*overtourism*), matkailun laajeneminen (esim. Afrikkaan tai Lappiin), massamatkailu ja turvallisuus (sisältäen terrorismiin ja luonnonilmiöihin liittyvät ongelmat) sekä matkailun tarve osana länsimaista elämäntyyliä ja yksilöllisiä identiteettejä.

Teoksen artikkelit ovat hyvin lyhyitä. Tuleekin väistämättä mieleen, että kirjoitusten määrän sijasta olisi voinut panostaa niiden syvällisyyteen. Vaihtoehtoisesti kirjaa olisi voinut fokusoida temaattisesti korostamalla esimerkiksi teoreettista keskustelua tapausten sijaan. Teoksen pääviesti on kuitenkin selkeä: massamatkailu on otettava keskusteluun tulevaisuuden matkailusta ja laajemmasta kehityksestä puhuttaessa.

Arvioitava teos on puutteistaan huolimatta arvokas lisä matkailukirjallisuuteen, sillä se nostaa massamatkailun näkyville. Kirjaa voi suositella tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille. Matkailumaantieteilijöille teos on tietysti ehdoton, mutta se on hyödyksi monille muillekin, sillä matkailu ei ole oma erillinen ilmiönsä vaan enenevässä määrin osa kulttuurien elämäntapoja, elinkeinoja ja kohtaamisia. Jotkut kirjoitukset vaativat aiempaa perehtyneisyyttä aiheeseen, mutta monet artikkelit aukeavat myös aiheeseen vasta tutustuville. Kaikkiaan kirja osoittaa, että maantieteellinen äkökylmä matkailututkimuksessa on enemmän kuin tarpeellinen.

KIRJALLISUUS

- Wright, S. (2002). Sun, sea, sand and self-expression: mass tourism as an individual experience. *Teoksessa* Berghoff, H., B. Korte, R. Schneider & C. Harvie (toim.): *The making of modern tourism*, 181–202. Palgrave, Basingstoke.
- Obrador, P. (2012). The place of the family in tourism research: domesticity and thick sociality by the pool. *Annals of Tourism Research* 39: 1, 401–420.

VILHELMIINA VAINIKKA

*GLASE-tutkimushanke & Maantieteen tutkimusyksikkö,
Oulun yliopisto*